

Maanpetturi vai kansan sankari?

Whistleblowing Pentagonin papereiden paljastuksessa Daniel Ellsbergin muistelmien *Secrets* ja *The Doomsday Machine* mukaan vuosina 1965–1973

Oulun Yliopisto

Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

22.02.2024

Elli Jääskeläinen

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	3
1 PENTAGONIN PAPERIT – SALAISUUDET JULKI	8
1.1. Varhaisen elämän vaikutus ja Vietnamin sota	8
1.2. Salailu paljastuksen innoittajana.....	11
1.3.” Going underground” – Julkaisu ja media.....	14
2 PETTURUUTTA VAI DEMOKRATIAN EDISTÄMISTÄ?	19
2.1. Lakia vastassa – oikeudenkäynti ja apua lakimiehistä	19
2.2. Sankarillinen valtion vihollinen – näkemykset puolesta ja vastaan	21
2.3. Kapinointi hallintoa vastaan demokratian edistämiseksi.....	24
LOPPULAUSE.....	28
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	30
I Lähteet	30
Lähteenä käytetty kirjallisuus.....	30
II Tutkimuskirjallisuus.....	30
III Muut.....	32

JOHDANTO

Vuonna 1971 Yhdysvaltojen politiikkaa värittä ennennäkemätön paljastus, joka muuttaisi lähtemättömästi kansan suhtautumista Vietnamin sotaan ja maan auktoriteetteihin. Kandidaatintutkielmani aihe käsittelee *whistleblowingin* ilmiötä Daniel Ellsbergin näkökulmasta hänen muistelmiensa mukaan etenkin Pentagonin papereiden paljastuksessa vuosina 1965–1973.

Daniel Ellsberg (1931–2023) oli amerikkalainen tiedonantaja, joka paljasti Yhdysvaltojen salaisia ulko- ja turvallisuuspoliittisia asiakirjoja amerikkalaismedioiden avulla vuonna 1971. Hänen paljastamansa asiakirjat olivat nimeltään Pentagonin paperit. Hän työskenteli uransa aikana myös puolustusministeri Robert McNamaran sihteerinä Pentagonissa vuodesta 1964 alkaen noin kahden vuoden ajan. Myöhemmin hän työskenteli turvallisuusministeriössä eri tehtävissä sekä useaan otteeseen amerikkalaisessa Rand-instituutissa. Ellsberg työskenteli Randilla vuosina 1959–1964 sekä 1967–70.¹

Rand on amerikkalainen voittoa tavoittelematon tutkiva organisaatio, joka pyrkii selvittämään esimerkiksi poliittisia kiistoja.² Organisaatio on perustettu toisen maailmansodan jälkeen ja sen keskiössä ovat olleet siviilit esimerkiksi suunnittelu- ja kehitystyössä.³ Ellsberg työskenteli Rand-instituutissa hänen itsensä mukaansa yhden tavoitteen vuoksi: ydinsodan välttämiseksi.⁴ Ellsberg työskenteli myös erilaisten teemojen äärellä: ensin Valkoisen talon turvallisuuspoliittisessa yksikössä keskittyen ydinasepolitiikkaan, ja myöhemmin siirtyi turvallisuusyksikön tehtäviin työskentelemään Vietnamin sodan päätöksenteossa.⁵

Aihe on Yhdysvaltain poliittista historiaa etenkin henkilöhistorian näkökulmasta, sillä Ellsberg työskenteli uransa ajan läheisesti politiikan kentällä. Keskityn aihetta lähestyessä *whistleblowingiin* ilmiönä. Pääasiallinen tutkimuskysymykseni on, kuinka *whistleblowing* kehittyi ilmiönä etenkin Pentagonin papereiden paljastuksessa Daniel Ellsbergin muistelmien mukaan. Tutkin ilmiötä Ellsbergin näkökulmasta ja esimerkiksi

---

¹ Oral Histories 2008, *Daniel Ellsberg, Part 1*.

² RAND Corporation, s.a. elektr. dokumentti.

³ Elliott 2010, 1.

⁴ Ellsberg 2002, 21.

⁵ Ellsberg, s.a." *Daniel Ellsberg's Bio*" elektr. dokumentti.

sitä, kuinka paljastus vaikutti hänen elämäänsä, omakuvaansa ja kuinka hän oikeuttaa tekojaan. Toisena tutkimuskysymyksenäni tarkastelen millainen Ellsbergin suhde oli muihin toimijoihin, mediaan etenkin lehdistöissä ja Yhdysvaltain lainsäädäntöön. Tutkielmassani muut toimijat viittaavat pääasiassa Ellsbergin kollegoihin ja apulaisiin, kuten aikansa puolustusministeri Robert McNamaraan ja Anthony ”Tony” Russoon. Käsittelen myös Ellsbergin vaimoa ja elämänkumppania Patricia⁶ Ellsbergiä, jolla oli oleellinen vaikutus paljastuksen taustajoukoissa.

Whistleblowing on käsitteenä monitulkintainen, mutta yksinkertaisimmillaan se tarkoittaa korruption tai vääryyden ilmiantamista paljastuksien avulla. John K. Devittin artikkelin mukaan paljastukset ovat usein ”sisäpiiriin” eli esimerkiksi jonkin organisaation tahon tekemiä.⁷ Sisäpiiriin kuuluva henkilö saattaa siis tuoda julki dokumentteja tai muita mahdollisia asiakirjoja, jotka kuuluisivat säilyä salassa.

Whistleblowingin käsite on ollut olemassa jo kauan, vaikka se on kehittynyt eniten 1900-luvun aikana. Allison Stangerin mukaan nykyinen keskustelu ja tutkimukset käsitteeseen liittyen ovat saaneet alkunsa Edward Snowdenin tekemästä tietovuodosta ja sen aiheuttamasta väittelystä 2000-luvulla.⁸ Yhdysvalloissa oli kuitenkin ollut suuria tietovuotoja jo ennen Snowdenia, joten Ellsbergin tarinan merkitys on relevantti edelleen. Olen käyttänyt opinnäytetyössä alkuperäistä englanninkielistä käsitettä kääntämiseen liittyvien merkityserojen välttämiseksi, sillä käsitteelle ei ole vakiintunutta suomennosta. Työssä on kuitenkin hyödynnetty opinnäytetyössäni myös paljastamisen käsitettä, joka on selkein suomenkielinen käsite *whistleblowingin* vastineeksi.

Käytän lähteinäni Ellsbergin kahta omaelämäkertaa nimeltä *Secrets: A Memoir of Vietnam and the Pentagon Papers* (2002) ja *The Doomsday Machine: Confessions of a Nuclear War Planner* (2018). Käyttämäni alkuperäislähteet ovat alkuperäiskielellä eli englanniksi, joten tehdyt tulkinnot ovat käännöksiä tutkielmaa varten. Jälkimmäinen muistelmateos on julkaistu alun perin vuonna 2017, mutta käytän itse lähteenäni vuoden 2018 painosta. Molemmissa teoksissa käsitellään ulkopoliittisia aihepiirejä Ellsbergin näkökulmasta käsin.

---

⁶ Omaa sukuaan Patricia Marx. Ellsberg 2002, 74.

⁷ Devitt 2015, 5.

⁸ Stanger 2019, 11.

Vaikka muistelmateoksien aihepiirit liittyvät toisiinsa, niissä on myös joitakin eroavaisuuksia. *Secrets* käsittelee Pentagonin papereiden vuotoa sekä laajemmin Vietnamin sodan aikaista politiikkaa ja päätöksentekoa. *The Doomsday Machine* puolestaan käsittelee ydinasepolitiikkaa kylmän sodan aikana ja ydinsodan todellista uhkaa 1900-luvun jälkipuolella. Ellsberg on pitkälti tapahtumien kerronnassa suoralinjainen teosten välillä sekä puhunut muista toimijoista avoimesti näiden nimillään. Muistelmissa korostuu Ellsbergin näkemykset esimerkiksi Pentagonin papereiden julkaisussa sekä sen lisäksi yleisesti poliittisessa ympäristössä.

Kandidaatintutkielmani keskittyy vuoden 2002 muistelmateokseen, sillä se on relevantimpi paljastamisen kontekstissa. Tulen käyttämään kuitenkin toista vuoden 2018 muistelmateosta täydentävänä teoksena. Ellsberg on kirjoittanut molemmat muistelmateokset itse, jolloin hänen äänensä on lähteiden keskiössä. Jukka Nevakiven, Seppo Hentilän ja Lauri Haatajan teoksen mukaan muistelmat ovat usein muuta tutkimusta ymmärrettävämpiä teoksia, sillä niiden keskiössä ovat inhimilliset kokemukset ja näkemykset.⁹ Vertailen tutkimuskirjallisuutta Ellsbergin muistelmiin, sillä niiden luonne eroaa muistelmateoksista.

Aineisto on subjektiivista, joten kertomuksien todenmukaisuus voi vaihdella. Ilona Pikkasen teoksen mukaan muistelmien kaltaiset teokset sisältävät kerronnan aukkoja, jotka voivat olla tarkoituksellisia, joten kriittinen lähestymistapa on oleellinen muistelmia tutkiessa.¹⁰ Heidi Kurvisen mukaan muistelmat pohjautuvat pitkälti kertomuksiin, jotka kertoja kokee kokemustensa kannalta oleellisiksi.¹¹ Ellsbergin muistelmateokset ovatkin rakennettu kertomusmaisesti, joihin täytyy suhtautua kriittisesti. Teosten tarkoitus on kertoa tapahtumat sellaisinaan, vaikka teoksissa muiden toimijoiden ääni kuuluu vain sivuosassa.

Muistelmat ovat siis monipuolinen, mutta monitulkintainen aineistokokonaisuus henkilön kokemuksia tarkastellessa. Poliittisten tai valtion hallinnollisten salaisuuksien tuominen julki on prosessi, jonka taustalla on usein monitahoisia syitä. Keskityn tutkimaan *whistleblowingin* käsitettä Ellsbergin silmin ja hänen itse kertomiaan perusteluja teoilleen.

---

⁹ Nevakivi et al. 1993, 125.

¹⁰ Pikkänen 2022, 154.

¹¹ Kurvinen 2014, 146–147.

Suurin osa Daniel Ellsbergistä tehdystä tutkimuksesta keskittyy Pentagonin papereiden paljastukseen ja sen seurauksiin. Tutkimuskirjallisuutta on jonkin verran eri näkökulmiin keskittyen, joten itse keskityn *whistleblowingin* ilmiön tutkimiseen. Valitsemassani tutkimuskirjallisuudessa on viittauksia Ellsbergin muistelmateokseen *Secrets*, eli se on innoittanut useita aihepiirin tutkimuksia. Viittauksia kyseiseen teokseen on Rahul Sagarin sekä Kaeten Mistryn ja Hannah Gurmanin teoksissa. Allison Stanger viittaa teoksessaan *Secrets*- teoksen lisäksi *The Domsday Machine*-teokseen.

Tutkimuskirjallisuutta *whistleblowingista* on tehty jonkin verran, mutta suurin osa aihepiirin tutkimuksesta keskittyy Pentagonin papereiden paljastukseen sekä muihin tunnettuihin paljastuksiin laajemmassa kontekstissa amerikkalaiseen sisä- ja ulkopolitiikkaan. Suurin osa tutkimuksista on joko historian, yhteiskunta- tai politiikkatieteiden tieteenalalta, joista olen koonnut mahdollisimman monipuolisen tutkimuskirjallisuuskokonaisuuden.

Käytän 2020 julkaistun teoksen *Whistleblowing nation* Linda Maxwellin artikkelia ”Celebrity Hero: Daniel Ellsberg and the Forging of Whistleblower masculinity”, jossa kerrotaan *whistleblowingista* ilmiönä ja kuinka Ellsberg vaikutti käsitteen kasvamiseen. Lisäksi käytän muun muassa Lisa Gitelmanin artikkelia ”Daniel Ellsberg and the Lost Idea of Photocopy” teoksesta *History of Participatory Media: Politics and Publics, 1750–2000*, mikä keskittyy ilmiannettujen asiakirjojen kopiointiprosessiin käytännön tasolla.

Hyödynnän myös American History TV:n 2008 julkaisemaa haastattelua Oral Histories: Daniel Ellsberg, Part 1, jossa Ellsberg kertoo näkemyksiään Vietnamin sodasta ja syitä asiakirjojen julkaisulle. Käytän lisäksi tutkimuskirjallisuuden ulkopuolelta Yhdysvaltain entisen puolustusministeri Robert McNamaran vuonna 1995 kirjoitettua elämäkerrallista teosta *In Retrospect: the Tragedy and Lessons of Vietnam* Vietnamin sotaan liittyen, mitä tulen vertailemaan Ellsbergin näkemyksiin.

Whistleblowingin ilmiön käsittämiseksi käytän muun muassa Hannah Gurmanin ja Kaeten Mistryn artikkelia ”Paradox of National Security Whistleblowing” teoksesta *Whistleblowing Nation*, mikä keskittyy pohtimaan *whistleblowingin* eettistä puolta ja ilmiön perustelua yleisen keskustelun ja lainsäädännön näkökulmasta. Toinen oleellinen tutkimuskirjallisuuden teos työssäni on Rahul Sagarin teos vuodelta 2016 nimeltä *Secrets and Leaks: The Dilemma of State Secrecy*, joka syventyy yleisesti paljastusten toteutukseen käytännön ja moraalien näkökulmasta.

Tutkimukseni on kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta, jonka metodit pohjautuvat kerrontateoreettiseen lähestymistapaan eli yksinkertaistettuna kerronnan tutkimukseen.¹² Olen tarkentanut käyttämäni metodit narratiiviseen analyysiin sekä kontekstointiin ja lähdekriittiseen analyysiin. Narratiivinen analyysi tarkoittaa kertomuksellista tutkimusta, jossa analyysin alaisena ovat etenkin tutkittavan henkilön ideologia tai moraaliset valinnat.¹³ Etiikka ja moraalinen pohdinta ovat Ellsbergin tapauksessa oleellisia näkökulmia. Tutkielmassani kertomuksellinen ilmiö on Pentagonin papereiden paljastus Ellsbergin näkökulmasta.

On oleellista tarkastella Ellsbergin muistelmien merkitystä myös aikansa kontekstissa. Teokset on kirjoitettu 2000-luvulla, eli molemmat ovat kaukana tapahtumien ajasta, jolloin teosten luonne on suhteellisen neutraali. Mikäli esimerkiksi Ellsbergin vastustajat olisivat lukeneet teoksia tapahtumahetkillä, olisivat ne voineet näyttäytyä hyvin erilaisina nykyaikaan verrattuna. Työssä on oleellista kontekstoida tutkittava ilmiöni eli *whistleblowing* aikansa ilmapiiriin eli Pentagonin papereiden paljastamisen aikaan ja Yhdysvaltoihin politiikkaan.

Aikarajaukseni on vuodet 1965–1973. Perustelu aikarajaukselleni on Ellsbergin lähtö Vietnamin sotaan vapaaehtoisena ulkoministeriön virassa vuonna 1965, jolloin hän sai paljon tietoa sodan todellisesta luonteesta.¹⁴ Rajauksen päättäminen vuoteen 1973 johtuu siitä, että kyseisenä vuonna Ellsberg vapautettiin syytteistä Pentagonin papereiden paljastusta koskien. Aikarajaus on siis perusteltu merkittävien tapahtumien vuoksi aiheen kontekstissa. Aikajakso oli merkittävä Ellsbergille uralle sekä Pentagonin papereiden paljastukselle.

Opinnäytetyö on jaettu kahteen päälukuun, jotka etenevät kronologisesti. Ensimmäinen lukuni käsittelee motiiveja Pentagonin papereiden taustalla sekä paljastuksen toteuttamista. Toinen luku keskittyy Ellsbergin paljastuksen oikeudenkäyntiin sekä muihin seurauksiin. Toinen luku tarkentuu lisäksi muiden toimijoiden näkemyksiin ja mielipiteisiin paljastuksesta. Molemmissa luvuissa käsitellään myös *whistleblowingin* suhdetta salailuun ja paljastuksiin yhtenä demokratian toteutuksen muotona.

---

¹² Pikkanen 2022, 142

¹³ Pikkanen 2022, 149

¹⁴ Ellsberg 2002, XII.

1 PENTAGONIN PAPERIT – SALAISUUDET JULKI

1.1. VARHAISEN ELÄMÄN VAIKUTUS JA VIETNAMIN SOTA

Ellsbergin mukaan Pentagonin papereiden paljastuksen taustalla oli hänen uransa aikana tulleita syitä, mutta myös nuoruuden ja lapsuuden aikaisia kokemuksia.¹⁵ Ellsberg koki lapsena toisen maailmansodan sekä kylmän sodan nuoren roolista, mistä hän kertoo etenkin *Secrets*-muistelmateoksessa. Ellsberg kertoo tavoitteestaan estää ydinsodan syttyminen sanoin:

- *I had become in my late teens, along with many other Americans, a cold warrior - -*¹⁶.

Ellsbergin mentaliteetti johtui hänen mukaansa siis pitkälti kylmän sodan aikaisesta ilmapiiristä. Ellsberg työskenteli Randilla sekä puolustusministeri McNamaran sihteerinä suurten turvallisuuspoliittisten teemojen äärellä. Hän työskenteli lopulta lähes koko uransa ajan riskialttiiden teemojen äärellä, minkä Ellsberg kertoo olleen ironista. Hänen henkilökohtaiset arvonsa olivat hänen mukaansa ristiriidassa sodan tai konfliktin teemoista, sillä hän vastusti konflikteja kertomansa mukaan.¹⁷ Työskentely ydinasepolitiikan parissa oli Ellsbergille henkilökohtainen haaste, mutta silti koko hänen uransa mittainen tavoite. Myöhemmässä elämässään Ellsberg kertoo jatkuvasti tarkkailleensa esimerkiksi maan presidenttien toimia ydinasepolitiikan parissa.¹⁸ Luku käsittelee Pentagonin papereiden syitä, taustoja ja toteutusta.

Ellsbergin kokemukset toisessa maailmasodassa vaikuttivat pysyvästi siihen, kuinka hän suhtautui sotimista kohtaan myöhemmässä elämässään. Ellsberg oli toisen maailmansodan aikaan varhaisnuori ja painottaa pitäneensä lasten ja naisten systemaattisen pommittamisen julmimpana sodassa. Ellsberg kertoo myös pommittamisen moraalittomuuden tehneen hänen urastaan ironista ja osaltaan hankalaa.¹⁹ Sota aiheutti Ellsbergille myös varmasti jonkin tason traumoja, jotka kannustivat häntä

---

¹⁵ Ellsberg 2002, XIII.

¹⁶ ”Olin muuttunut varhaisaikuisuudessa muiden amerikkalaisten lailla kylmän sodan taistelijaksi” Suomennos Elli Jääskeläinen. Ellsberg 2002, 24.

¹⁷ Ellsberg 2018, 23.

¹⁸ Ellsberg 2018, 13, 16.

¹⁹ Ellsberg 2002, 22.

muutokseen myöhemmässä elämässään. Ellsberg kuitenkin piti omin sanojensa mukaan vaikuttamisen mahdollisuudesta työnsä kautta ja kuvailee työn hektisen tahdin sekä toistuvien kriisien olevan addiktoivaa.²⁰ Työn luonne oli Ellsbergin kohdalla monimutkainen ja aiheutti hänelle moraalisia ristiriitoja.

Ellsbergin sanoin hänen todellinen kiinnostuksensa sotien jälkeistä amerikkalaista ulkopoliittikkaa alkoi vuonna 1947, kun hän oli kolmatta vuotta lukiossa. Hän on kuvaillut ajanjakson olleen kylmän sodan vuoksi tapahtumarikas esimerkiksi Berliinin kriisin ja Stalinin valtaannousun myötä, jolloin Ellsberg seurasi aktiivisesti uutisia ja näin kiinnostus ulkopoliittikkaa kohtaan kasvoi.²¹ Sodankäynti ja Yhdysvaltain ulkopoliittikka olivat täten lukiosta asti merkittävässä osassa Ellsbergin elämässä. Varhainen kiinnostus politiikkaa kohtaan toi poliittiset tapahtumat Ellsbergin tietoisuuteen jo nuorena. Kylmän sodan ilmapiiri ja sodan teemat vaikuttivat merkittävästi siihen, kuinka vahvasti Ellsberg omistautui uralleen myöhemmässä elämässään.

Ellsbergin mukaan lapsuuden sotamuistojen ja etenkin isänsä Harry Ellsbergin ura vaikuttivat tehtyihin päätöksiin. Ellsbergin isä työskenteli sodan aikaan sotakaluston rakentamisen parissa ja sodan jälkeen isä jäi työskentelemään ”maailman suurimman” projektin parissa, minkä tarkoitusta Ellsberg ei vielä tällöin tiennyt. Ellsberg kysyi vasta noin 30 vuotta tapahtuneesta eli vuonna 1978 isältään tarkempia tietoja projektista, ja sai tietää sen olleen ydinpommi, mistä hän kertoo olleensa hyvin yllättynyt.²² Ellsbergin kiinnostus kylmää sotaa ja etenkin ydinaseita kohtaan syntyi todennäköisesti hänen isänsä uran myötä. Kiinnostus ja kritiikki ydinasepolitiikkaa kohtaan ilmenee etenkin Ellsbergin vuoden 2018 muistelmateoksessa.

Vietnamin sota (1955–1975) oli yksi Ellsbergin uran merkittävimmistä tapahtumaketjuista ja paljastuksen yksi oleellinen taustatekijä. Hän palveli sodassa itse 1960-luvulla sekä seurasi viereltä sen aikaista poliittista päätöksentekoa. Työskennellessään erinäisissä ulkopoliittisissa tehtävissä Ellsberg kohtasi epäkohtia valtion johdon antamissa lausunnoissa sodan tapahtumista. Ellsberg huomasi epäjohdonmukaisuuksia presidentin ja puolustusministeri Robert McNamaran pitämässä lehdistötilaisuudesta. Lehdistötilaisuus käsitteli Vietnamissa tapahtunutta välikohtausta,

---

²⁰ Ellsberg 2002, 46.

²¹ Ellsberg 2002, 24–25.

²² Ellsberg 2018, 291–292.

josta annetut tiedot olivat Ellsbergin mukaan täysin väärennetyjä.²³ Ellsberg oli kriittinen myös läheisiään auktoriteetteja kohtaan, vaikka hän työskenteli läheisesti presidentin ympärillä.

Ellsbergin työ ydinasepolitiikan ja Vietnamin sodan parissa jakoi mielipiteitä puolesta ja vastaan jo ennen Pentagonin papereiden paljastusta. Ellsberg kuvailee kysyneensä John McNaughtonilta eli Robert McNamaran läheiseltä apulaiselta vuonna 1965, mitä tämän perhe ajattelee heidän työstään Vietnamin sotaan liittyen. Tällöin Ellsberg työskenteli itse Vietnamin ja mukana kirjoittamassa raporttia Vietnamin sodan päätöksenteosta, joka myöhemmin julkaistaisiin Pentagonin papereina. Ellsbergin mukaan McNaughton kertoi vaimonsa kommentoineensa asiaa sanoin:

- - *She thinks we're out of our minds. She thinks what we're doing is insane.* ²⁴
- -

Moraaliset ristiriidat tulevat siis ilmi Ellsbergin muistelmissa sekä hänen omiensa sekä ympäröivien ihmisten näkökulmasta. Vietnamin sodan protestointi oli kytköksissä myös Ellsbergin avioliittoon. Hän tapasi tulevan vaimonsa Patricia Marxin 17.4.1965 sosiaalidemokraattipöytäkirjojen mielenosoituksessa Vietnamin sotaan vastaan.²⁵ Sodanvastaisuus oli heille molemmille tärkeä arvo, mikä osaltaan vahvisti Ellsbergin kantaa sodanvastaisena henkilönä. Patricia oli suuri vaikutus siihen, että Ellsberg suhtautui sotaan kansalaisena sisäpiiriläisen sijaan. Kaikkiaan Ellsberg kuvailee avioliittoaan arvostavasti ja kunnioittavasti jo muistelmien alussa.

Ellsbergin muistelmissa huokuu kriittinen asennoituminen salailua kohtaan politiikassa etenkin Vietnamin sodan ja ydinasepolitiikan parissa. Yhdysvaltojen politiikkaa on kuvattu *valehtelun ilmapiirinä* Vietnamin sodan aikaan, sillä useista asioista vaiettiin tai kiistettiin. Salailu ilmeni Vietnamin sodassa esimerkiksi sodan tappioiden kiistämällä. Maxwellin teoksen mukaan valehtelun ilmapiiristä motivoituneena jotkin henkilöt toimivat eräänlaisina ”ongelman ratkojina” monimutkaisissa tapahtumissa, kuten Ellsberg itse.²⁶ Toisaalta on oleellista pohtia, oliko asiakirjojen paljastaminen todellinen

---

²³ Ellsberg 2002, 12–13.

²⁴ ”Hänen mielestään olemme sekaisin. Hänen mielestään se, mitä teemme, on järjetöntä” Suomennos Elli Jääskeläinen. Ellsberg 2002, 87.

²⁵ Ellsberg 2002, 74

²⁶ Maxwell 2020, 98.

ratkaisu yhteiskunnallisiin ongelmiin. Paljastukset voivat aiheuttaa sekä hyviä ja huonoja seurauksia, eli ne eivät välttämättä aiheuta pelkästään hyvää.

1.2. SALAILU PALJASTUKSEN INNOITTAJANA

Salailu on paljastamisen vastakohta, jolloin se on myös *whistleblowingin* rinnakkaisilmiö. Kaikkiaan salailu aiheuttaa *whistleblowingille* tyypillisiä paljastuksia. Salailu tarkoittaa Ellsbergin paljastuksen kontekstissa poliittisia salaisuuksia ja etenkin valtiosalaisuuksia. Sagarin teoksessa valtion salailua kuvataan monimutkaisena asiana. Valtion salailu on teoksen mukaan yleisesti kiisteltyä toimintaa, mutta toisinaan myös suotavaa, mikäli se ei edesauta vallan väärinkäyttöä tai toimii osana valtion suojelua.²⁷ Tällöin salailu on joidenkin näkemysten mukaan perusteltua eikä vahingoita kansaa tai muita toimijoita.

Ellsbergin muistelmissa salailu on keskeinen tema, sillä salailu oli Vietnamin sodan aikaisessa politiikassa mukana. Salailun kritisoinnin taustalla on silti myös Ellsbergin henkilökohtaisia näkemyksiä siitä, onko salailu oikein. Ellsbergin lailla osa toimijoista tahtoo tuoda salaisuudet julki, jotta kansa olisi tietoisia ympäröivistä asioista. Hän on itse salailijan vastakohta paljastaessaan tietoja, jota muut toimijat eivät välttämättä olisi koskaan paljastaneet. Tämän vuoksi Ellsbergiä tutkiessa on oleellista tutkia myös salailun käsitettä ja sen suhdetta hänen uraansa. Ellsbergin sanoin presidentin ympäröivien ihmisten piti kunnioittaa tämän päätöksiä ja pysyä uskollisena työlleen piittaamatta yksilön näkemyksistä tai arvoista, mitä hän ei itse hyväksynyt.²⁸ Ellsberg suhtautuu selkeästi salailuun asiana, jota vastaan hän tahtoo kamppailla kansan ja oma etunsa edellä.

Asiakirjojen julkaisua ennen 1960-luku oli Yhdysvalloille täynnä poliittisia kiistoja. Yhdysvaltojen 1960-lukua pidetään eräiden tutkimuksien mukaan ristiriitaisena aikana, jolloin toisaalta vahvistuva demokratia ja toisaalta Vietnamin sota ja sen mukana tuomat vääryydet heijastivat aikansa politiikkaa. Bernard Von Bothmerin teoksen mukaan tällöin ajanjaksoa nimitettiin joko ”hyväksi” tai ”pahaksi” 1960-luvuksi.²⁹ Ristiriitainen ajanjakso näkyy Ellsbergin muistelmissa niin, että merkittävimmät tapahtumat muuttivat

---

²⁷ Sagar 2016, 1.

²⁸ Ellsberg 2002, 53

²⁹ Von Bothmer 2010, 11–12.

aikansa politiikkaa radikaalisti. Ellsberg mainitsee esimerkiksi Martin Luther King Jr:n murhan huhtikuussa vuonna 1968 olleen merkittävä tragedia koko Washingtonille, sillä King Jr edusti sodan vastaisuutta ja ihmisoikeuksia.³⁰ Tällöin arvovaltakysymykset ovat olleet politiikan oleellisimpia keskustelun aiheita.

Markku Henrikssonin mukaan Vietnamin sodasta on olemassa kaksi toisistaan eroavaa analyysiä, mitkä ovat yleinen arvovaltakysymys sodan jatkumisesta sekä aikansa poliitikkojen paine ottaa kantaa asioihin.³¹ Ellsberg edusti itse arvopohjaista näkökulmaa, sillä sodanvastaisuus vaikutti hänen toimintaansa radikaalisti. Poliitikkojen paine keksiä tilanteeseen ratkaisuja ja toisaalta sodan tapahtumien raakuus ovat oletettavasti vaikuttaneet yleiseen poliittiseen ilmapiiriin. Henrikssonin mukaan kiistely Vietnamin sodasta ja sen etenemisestä muuttui hiljalleen keskustelluimmaksi aiheeksi 1960-luvun Yhdysvaltojen politiikassa.³² Vietnamin sota ja etenkin sen tappioiden salailu oli Yhdysvalloissa kriittinen ilmiö ja keskustelunaihe.

Robert McNamara vaikutti Vietnamin sodan päätöksentekoon merkittävästi puolustusministerin tehtävässään, mitä on osaltaan kritisoitu. Hän kertoo teoksessaan Brian VanDeMarkin kanssa pohtineensa jälkikäteen sodankäynnin oikeudenmukaisuutta ja menetettyjen sotilaiden henkiä.³³ McNamara suhtautui siis näennäisesti realistisesti sotaan ja sen vaatimiin seurauksiin. Tässä asiassa hänen mielipiteensä yhtyivät Ellsbergin kanssa, sillä molempien mukaan sodan tappiot olivat valtavat. Toisaalta McNamara selittää sodan tappioita eräänlaisina virhearvioina, sillä tappioihin ei pystytty varautumaan kunnolla.³⁴ McNamaran kertoman perusteella hänen näkemyksensä Vietnamin sodasta olivat ristiriitaiset ja monitahoiset.

Vietnamin sota aiheutti itsessään useita reaktioita puolesta ja vastaan, mutta kaikkiaan sodan kulku ja uhrin olivat vain sisäpiirin tiedossa. Vietnamin sodan aikainen politiikka oli Yhdysvalloissa kaksijakoista, sillä julkinen keskustelu sodan luonteesta erosi pitkälti sodan todellisesta tilanteesta. Ellsberg kertoi Oral Historiesin haastattelussa: ”Vietnamissa tehtiin salaisia operaatioita, joiden kustannukset olivat suuremmat, kuin

---

³⁰ Ellsberg 2002, 214.

³¹ Henriksson 2021, 707.

³² Henriksson 2021, 705.

³³ McNamara & VanDeMark 1995, 320.

³⁴ McNamara & VanDeMark 1995, 322.

kansalle ikinä olisi kerrottu.”³⁵ Ellsberg kuvailee hallinnon sisäistä ilmapiiriä vuonna 1967 ”skeptiseksi”, sillä Vietnamin sota näyttäytyi suurimmalle osalle toivottomana.

Jatkuva salailu Vietnamin sodan ja ydinasepolitiikan kontekstissa aiheutti Ellsbergille vastuuntuntoa niiden julkaisemisesta.³⁶ Tällöin Ellsberg on todennäköisesti kokenut olleensa tavallisen kansan ja sisäpiirin välisessä ristiriidassa. Maxwellin mukaan paljastaminen tuotti helpotusta Ellsbergille, kun hän toi totuuden julki.³⁷ Tällöin Ellsberg pystyi vaikuttamaan konkreettisesti asioihin, joihin ei aiemmin välttämättä pystynyt. Ellsbergin mukaan hän ajatteli vuonna 1961 sekä Yhdysvaltojen, NATO:n sekä Neuvostoliiton asemasta siten, että niitä tulisi ymmärtää ja toisaalta vastustaa. Ellsbergin mukaan hän vertasi ajattelutapaa vuoteen 1969, jolloin hän ajatteli Vietnamin sodasta vastaavasti.³⁸ Hän kohtasi täten valtarakenteissa ja toimintatavoissa yhtäläisyyksiä.

Vietnamin sodan lisäksi Ellsbergin yksi tärkeimmistä tavoitteista oli julkistaa kylmän sodan aikaista ydinasepolitiikkaa ja sen päätöksiä. Hänen mukaansa ydinsota olisi ”järjettömin” asia, jota vastaan hän kamppaili mielellään.³⁹ Ellsbergin henkilökohtaisten mielipiteiden lisäksi myös muut toimijat tiesivät ydinsodan vaarat. Yhdysvaltojen puolustusministeri Robert McNamara piti *Mutual Deterrence* eli *keskinäinen pelote* nimisen puheen syyskuussa vuonna 1967, jossa puolustusministeri otti kantaa yleiseen ydinasepelotteeseen. Paul H. Johnstone ja Diana Johnstone teoksen mukaan puolustusministeri pyrki vakuuttamaan kansaa siitä, ettei todellista ydinsodan uhkaa ole, koska se olisi järjenvastaista kaikille.⁴⁰ Ydinaseiden uhat olivat siis muidenkin toimijoiden tietoisuudessa, muttei niistä välttämättä kerrottu kaikkea. McNamara on myöhemmin kuvaillut hänen ja VanDeMarkin teoksessa olevan tärkeää, että ydinaseiden todelliset uhat ymmärretään ja ydinsotaa pyritään estämään mahdollisimman tehokkaasti.

41

Ellsberg on kuvaillut ymmärtäneensä omat mahdollisuutensa toimia, kun sotaa vastustava Randy Kehler piti puhetta 28.8.1969. Randy Kehler oli tunnettu konfliktien ja etenkin Vietnamin sodan vastustamisesta. Puhe vetosi Ellsbergiin hänen sanojensa mukaan

---

³⁵ Oral Histories 2008, *Daniel Ellsberg, Part 1*, American History TV.

³⁶ Ellsberg 2002, XIII.

³⁷ Maxwell 2020, 110.

³⁸ Ellsberg 2018, 272.

³⁹ Ellsberg 2018, 20.

⁴⁰ Johnstone 2017, 273-274.

⁴¹ McNamara & VanDeMark 1995, 335.

syvästi.⁴² Puheen aikana Ellsberg ymmärsi kykynsä vaikuttaa sodan kulkuun, vaikka se olisikin riski uransa kannalta. Tämä osoittaa, että muilla toimijoilla oli suuri vaikutus Ellsbergiin ja hänen toimiinsa.

Thomas Olesen artikkelin mukaan 1960–70-lukujen aika oli yleisesti etenkin Yhdysvalloissa auktoriteettien kyseenalaistamisen sekä osallistumisen uusien muotojen löytämisen ajan jakso.⁴³ Gurman ja Mistry esittävät teoksessaan ilmiön, jossa 1960-luvun Yhdysvalloissa useat julkiset asianajajat kiinnostuivat kyseenalaistamaan valtion tuottamaa tietoa ja sen todenmukaisuutta.⁴⁴ Ellsberg ymmärsi hänen mukaansa olevansa osa päätöksentekoa vuonna 1965 pelkän sivusta seuraamisen sijaan⁴⁵, mikä motivoi häntä muuttamaan asioita. Ellsberg täten toivoi voivansa vaikuttaa Yhdysvaltain politiikan muutoksiin asiakirjojen julkaisemisella.

Elliottin teoksen mukaan Ellsbergin kanssa työskennelleet tai tämän tunteneet henkilöt ovat luonnehtineet tätä ”kapinan vastaiseksi” ja ”Viet Kongin vastaiseksi”⁴⁶ eli Ellsberg kannatti rauhaa ja toisaalta kommunismin vastaisuutta.⁴⁷ Ellsberg kuitenkin kertoo ”rakastaneensa” työskentelyä Randilla, jonne hän palasi heti Vietnamista tultuaan Yhdysvaltoihin vuonna 1967.⁴⁸ Ellsberg suhtautui täten myös itse ristiriitaisesti ja kriittisesti sotaan. Ajanjaksona 1970-luvun vaihde olikin Ellsbergin paljastukselle otollinen ajankohta, sillä maassa valitsi yleinen kriittisyys auktoriteetteja kohtaan valtiosalaisuuksien ympärillä.

1.3. ”GOING UNDERGROUND” – JULKAISU JA MEDIA

Moninaisten syiden pohjalta Ellsberg päätyi julkaisemaan asiakirjat, jotka tulisivat vaikuttamaan laajasti hänen uraansa sekä yhteiskunnallisesti. Ellsbergin kuvailee julkaisua sanoin: ”Going underground”⁴⁹, joka viittaa siihen, että kyseessä oli kielletty ja haastava suunnitelma. Toteutus vaati systemaattista työskentelyä eri ihmisten kanssa,

---

⁴² Ellsberg 2002, 270–273.

⁴³ Olesen 2021, 13.

⁴⁴ Gurman & Mistry 2020, 14.

⁴⁵ Ellsberg 2002, 74,80.

⁴⁶ Elliott 2010, 353–354.

⁴⁷ Elliott 2010, 354.

⁴⁸ Ellsberg 2018, 36.

⁴⁹ Ellsberg 2002, 387

jolloin projekti laajeni myös Ellsbergin avustajille. Pentagonin paperit kopiointi ja julkaisu olivat lopulta tiivis projekti.

Asiakirjat olivat laaja kokonaisuus, sillä sen 7000 sivua sisälsi 47 osaa Vietnamin sodan päätöksenteosta, joista Ellsberg tahtoi kopioida kaiken. Ellsbergin mukaan hän aloitti kopioinnin 1.10.1969 ja hänen tavoitteensa oli saada projekti valmiiksi 15.10.1969 mennessä. Aikaa jäi siis niukasti, noin kahden viikon verran. Ellsbergin mukaan hän ei aluksi tiennyt, kuinka paljon kopiointi tulisi viemään aikaa.⁵⁰ Hän oli työskennellyt vastaavien asiakirjojen parissa jo kauan, joten niiden käsittely ja sisältö olivat oletettavasti tuttuja. Kopiointi kuitenkin vaati systemaattista toteuttamista.

Asiakirjojen toinen oleellinen kopioija oli Tony Russo, jonka Ellsberg itse pyysi avukseen.⁵¹ Russo oli Ellsbergin kollega Randilla ja Ellsbergin sanoin myös tämän läheinen ystävä. He tapasivat ensimmäisen kerran vuonna 1965 Saigonissa, ja siitä asti pysyivät yhteydessä. Russo oli työskennellyt ilmailuinsinöörin tutkintonsa ansiosta NASA:lla sekä opiskellut politiikkaa.⁵² Russo oli siis Ellsbergin luotettu henkilö ja osaavainen erilaisissa asioissa, minkä vuoksi Ellsberg todennäköisesti pyysi häntä avuksi kopiointiin. Ellsberg luotti läheisiinsä enemmän, kuin auktoriteetteihin.

Riskeistä huolimatta Ellsberg päätti ryhtyä suunnittelemaan ja toteuttamaan paljastusta, joka muuttaisi Yhdysvaltojen politiikkaa merkittävästi. Hän uhkasi perustuslakia, mutta toisaalta toi kansan tietoisuuteen vaiettuja salaisuuksia. Aikansa puolustusministeri Robert McNamara pyysi kesäkuussa 1967 avustajaansa John McNaughtonia keräämään asiakirjoja Vietnamin sotaan liittyen. Mai Elliottin teoksen mukaan projekti oli salainen ja sen asiakirjat olivat osa Ellsbergin kopioimia asiakirjoja eli Pentagonin Papereita.⁵³ Ellsberg kuvailee 1960-luvun lopulta alkanutta tapahtumaketjua sanoin ”the greatest change in my life”.⁵⁴ Asiakirjojen paljastamisen merkitys olikin merkittävä koko hänen loppuelämänsä sekä koko yhteiskunnan kannalta.

Ellsberg ei kuitenkaan kopioinut vain vuonna 1971 julkaistuja asiakirjoja. Hän kopioi vuodesta 1969 alkaen Pentagonin papereiden lisäksi myös muita salaisia dokumentteja arkistostaan, jotka liittyivät Yhdysvaltain ydinasepolitiikkaan. Ellsbergin sanoin hän

---

⁵⁰ Ellsberg 2002, 299.

⁵¹ Ellsberg 2002, 301.

⁵² Ellsberg 2002, 290.

⁵³ Elliott 2010, 415.

⁵⁴ Ellsberg 2002, XIII.

työskenteli kauan turvallisuuspoliittisissa tehtävissä, joten hänellä oli pääsy salaisiin asiakirjoihin.⁵⁵ Ellsberg oli osa ”sisäpiiriä”, jossa Vietnamin sodan päätöksenteon asiakirjoja ei paljastettu ulkopuolisille. Hän päätyi ”erikoisassistentiksi” vuonna 1964, jolloin hän sai pääsyn salaisiin dokumentteihin ensi kertaa itseään läheltä.⁵⁶ Ellsbergin asema sisäpiiriläisenä on kohdannut kritiikkiä, mutta toisaalta myös arvostusta.

Pentagonin paperit julkaistiin vuonna 1971, mutta Ellsberg kertoo muistelmissa toivoneensa, että ne olisi julkaistu jo aiemmin 1960-luvun aikana. Hän kuitenkin kertoo, ettei systemaattista suunnitelmaa ollut tehty, jonka vuoksi paljastusta ei voitu tehdä aiemmin.⁵⁷ Näin ollen asiakirjat olisivat saattaneet päätyä kansan tietoisuuteen jo ennen 1970-lukua, mikäli siihen olisi ollut mahdollisuus. Tällöin asiakirjat olisivat muuttaneet mahdollisesti esimerkiksi Vietnamin sodan kulkua jo aiemmin.

Ellsberg ymmärsi, ettei pystyisi prosessiin yksin puutteellisen ajan vuoksi. Ellsberg yritti sanojensa mukaan saada esimerkiksi Henry Kissingerin eli aikansa presidentin ulkopolitiikan neuvonantajan lukemaan Pentagonin paperit Vietnamin sodan todellisten tapahtumien ymmärtämiseksi. Ellsberg kertoo antaneen asiakirjat Kissingerin luettavaksi vuoden 1970 elokuussa, mutta tämä ei vaikuttanut asiakirjoista tarpeeksi.⁵⁸ Kissinger oli vastuussa Vietnamin sodassa esimerkiksi Kambodzan pommituksista, joita Ellsberg kritisoi. Ellsberg kuitenkin kuvailee Kissingeriä vakuuttavaksi puhujaksi, joka vakuutteli sodan olevan loppuillaan.⁵⁹ Kissingerin ja Ellsbergin suhde oli kaikkiaan ristiriitainen, sillä he edustivat eri puolia Vietnamin sodan päätöksenteossa.

Ellsbergillä oli selkeästi vaikeuksia vakuuttaa muita toimijoita Vietnamin sodan päätöksenteon epäoikeudenmukaisuudesta. Markku Henrikssonin mukaan lopulta Ellsberg päätyi julkaisemaan asiakirjat tunnettujen kansallisten lehtien avulla, kun hän ei saanut senaattoreiden tukea suunnitelmaan.⁶⁰ Ellsberg myös itse mainitsee muistelmassaan senaattoreiden kriittisen suhtautumisen asiakirjojen julkaisuun. Ellsberg kysyi tuekseen sanojensa mukaan useita senaattoreita, joista mainitsee muun muassa Gaylord Nelsonin. Nelson tyrmäsi Ellsbergin sanoin idean täysin.⁶¹ Kissingerin ja

---

⁵⁵ Ellsberg 2018, 6–7.

⁵⁶ Ellsberg 2002, 36.

⁵⁷ Ellsberg 2002, XIII.

⁵⁸ Ellsberg 2002, 343.

⁵⁹ Ellsberg 2002, 348, 352

⁶⁰ Henriksson 2021, 716.

⁶¹ Ellsberg 2002, 384

senaattoreiden suhtautuminen paljastukseen oli kriittinen, eivätkä he todennäköisesti tahtoneet asettaa uraansa riskialttiiksi. Julkaisualustoiksi valikoitui lopulta *New York Times* ja *Washington Post*.⁶²

Ellsbergin vaimo Patricia tiesi kopioinnista ja paljastuksesta varhaisessa vaiheessa. Ellsberg kuunteli sanojensa mukaan Patrician mielipidettä etenkin silloin, kun senaattorit tyrmäsivät Ellsbergin idean paljastuksesta. Patricia kyseenalaisti suunnitelmaa, johon Ellsberg sanojensa mukaan vastasi luottavansa omaan arviointikykyynsä. Hän kertoo kuitenkin tiedostavansa seuraukset myös Patricialle, mikäli hän olisi joutunut teostaan vankilaan.⁶³ Avioliitto oli Ellsbergille siis merkittävä tekijä ja hän luotti myös Patrician mielipiteisiin. Lopulta hän silti luotti eniten omiin näkemyksiinsä, eikä perääntynyt paljastuksesta.

Median rooli on kasvanut jatkuvasti 1900-luvun jälkipuoliskon aikana ja se on saavuttanut yhteiskunnallista sijaa. Kati Katajiston artikkelin mukaan poliittisille toimijoille erilaiset mediat ovat mahdollinen väylä välittää omia näkemyksiä ja tavoitteita.⁶⁴ Wyattin sanoin lehdet auttoivat amerikkalaisia saamaan todenmukaisen kuvan Vietnamin sodasta ja niiden rooli oli jopa käännteentekevä sodan lopputuloksen kannalta.⁶⁵ Ellsbergin paljastus on yksi esimerkki siitä, että tunnetut lehdet voivat muuttaa politiikan suuntaa merkittävästi vakuuttamalla kansa julkaistulla tiedolla. Gary R. Hessin teoksen sanoin median asema ja etenkin toimittajien asenteet olivatkin kiistelty aihe Vietnamin sodan kontekstissa.⁶⁶ Vaikkei Ellsberg toiminut poliitikkona, hän toimi poliittisella kentällä koko uransa ajan.

Maxwellin mukaan asiakirjojen paikkaansa pitävyyttä ei kritisoitu julkaisuhetkellä, vaan ne julkaistiin yleisölle sellaisinaan.⁶⁷ Asiakirjojen julkaisu alkuperäisessä muodossaan oli eräänlainen kapinoinnin ja vastakkainasettelun teko salailua vastaan. Uutismediat julkaisivat asiakirjat alkuperäisissä muodoissaan, eli niiden arviointi riippui lukijan näkemyksistä. Tämä antoi kansalle mahdollisuuden pohtia asiakirjojen vakavuutta omasta näkökulmasta. Asiakirjat olivat usealle kansalaiselle silmiä avaava kokonaisuus ja toisaalta shokki. *Whistleblowingin* tavoitteena onkin Hannah Gurmanin ja Kaeten

---

⁶² Ellsberg 2002, 388–389.

⁶³ Ellsberg 2002, 363

⁶⁴ Katajisto 2022, 98.

⁶⁵ Wyatt 1995, 12.

⁶⁶ Hess 2009, 134.

⁶⁷ Maxwell 2020, 95.

Mistryn teoksen mukaan saavuttaa mahdollisimman kattava yleisö ja salaisuudet tuodaan julkisen kiinnostuksen vuoksi julki.⁶⁸ Ellsberg valitsi tiedotuskanavakseen kaksi Yhdysvaltojen suurinta lehdistöä, jolloin hän todennäköisesti paljastuksen tavoittavan laajan joukon.

---

⁶⁸ Gurman & Mistry 2020, 10.

2 PETTURUUTTA VAI DEMOKRATIAN EDISTÄMISTÄ?

2.1. LAKIA VASTASSA – OIKEUDENKÄYNTI JA APUA LAKIMIEHISTÄ

Ellsberg selittää muistelmissaan Pentagonin papereiden paljastuksen taustoista, toteutuksesta ja reaktioista. Pentagonin papereiden paljastuksen yhteydessä toteutukseen liittyi eri toimijoita ja näkökulmia, kuten valtion lainsäädäntö sekä valtiollinen päätöksenteko. Kaikkiaan Vietnamin sodan politiikka ja lopulta Pentagonin papereiden paljastus aiheuttivat lukuisia näkemyksiä, mitkä toisaalta vaikuttivat Ellsbergin henkilökuvaan.

Luku käsittelee paljastukselle keskeisiä reaktioita eli paljastuksen seurauksia, oikeudenkäynnin kulkua ja muiden toimijoiden näkemyksiä paljastukseen liittyen sekä niiden vaikutusta Ellsbergin henkilökuvaan. Pentagonin papereiden paljastaminen asetti kaikkiaan Ellsbergin valtion lain ja hänen henkilökohtaistensa pyrkimysten välille. Ellsberg kuvailee asennettaan asiakirjojen vuotamista kohtaan näin:

- - *I took it for granted that what I was doing violated some law, perhaps several.* - -

Lakien rikkominen tarkoittaa kyseisessä kontekstissa sitä, että Ellsberg oli uransa aikana kirjoittanut useita salassapitosopimuksia, joten hän ymmärsi rikkovansa sääntöjä.⁶⁹ Voidaan siis olettaa, että Ellsbergin henkilökohtaiset ja moraaliset näkemyksensä menivät lakien edelle paljastusta tehdessä. *Whistleblowing* tai salaisuuksien paljastaminen harvoin tapahtuvat ilman rangaistuksia. Ellsbergin kopiointiprosessi oli säilynyt salaisena kauan, mutta paljastuminen muutti asiakirjojen merkitystä.

David Schltzin ja Khachik Harutyunyanin artikkelin mukaan Yhdysvallat on yksi johtavimmista maista *whistleblowingin* lainsäädännön kehittämässä ja ilmiön lainsäädäntö on monimutkainen sekä laaja.⁷⁰ Osavaltiot ja kansallinen laki luovat kokonaisuuden, jossa myös lain säätäjiä on useita. Lait *whistleblowingin* taustalla liittyvät myös valtiosalaisuuksiin, sillä lait määrittävät mahdollisuutta salailla tai harjoittaa

---

⁶⁹ "Tiesin etukäteen, että tekoni rikkoivat lakia, todennäköisesti useita." Suomennos Elli Jääskeläinen/Ellsberg 2002, 303.

⁷⁰ Schultz & Harutyunyan 2015, 3.

korruptiota. Yhdysvalloissa on ollut käytössä Harry Trumanin presidenttikaudella vuonna 1951 aloitettu ”classification system” eli eräänlainen luokitusjärjestelmä. Järjestelmä määritteli salassapitoa etenkin sotilaallisia asioita koskien ja vaikutti valtion salaisten puolustus- ja ulkopoliittikkaa koskeviin dokumenttien jäsentelyyn.⁷¹ Järjestelmän mukaan asiakirjoja voidaan nimetä esimerkiksi statuksella ”top secret”, mikä näkyi myös Ellsbergin työssä käyttämässä asiakirjoissa. Ellsbergin mukaan salailu aiheutti jopa dokumenttien väärennystä.⁷²

Lain rikkomiseen liittyy moraalinen ristiriita, sillä lakien rikkominen on yleisesti paheksuttava teko. Heidi Kitrosserin artikkelin mukaan Pentagonin papereiden vuodon kerrotaan lopulta kyseenalaistaneen luoton hallintoa ja valtionjohtoa kohtaan.⁷³ Luotto hallintoa vastaan horjui todennäköisesti pitkälti pitämättömien lupausten ja virheellisen tiedon vuoksi. *Whistleblowingin* taustalla on yleensä syy paljastaa salaista tietoa. Ellsbergin tapauksessa paljastuksen merkittävin syy oli vuodesta 1967 saakka vapauttaa Yhdysvallat Vietnamin sodasta ja sen seurauksista.⁷⁴ Toisaalta Ellsberg todennäköisesti tahtoi tuoda totuuden kansalle ilmi eli paljastaa arkaluontoisiakin tietoja sodasta.

Pentagonin paperit keräsivät reaktioita median ja julkisen keskustelun ulkopuolella myös oikeuden edessä. Pentagonin papereiden oikeudenkäynti alkoi vuonna 1971, kun asiakirjat julkaistiin. Ellsberg haastettiin oikeuteen 115 vuoden ehdottoman vankeusrangaistuksen nojalla ja hänen apulaisensa Tony Russo 25 vuoden tuomiolla.⁷⁵ Heitä uhkasi pitkä tuomio, sillä paljastus oli vakavuudeltaan lähes maanpetos.

Mahdollinen pitkä vankeusrangaistus johtui pitkälti hallinnon kyseenalaistamisesta. Ari Helon teoksessa Yhdysvaltain perustuslain kerrotaan lakien voivan kuitenkin kumota toisensa, mikäli niitä ei voi erotella oikeudenmukaisuuden periaatteella. Tällöin etusija eli oikeudenmukaisemmaksi nähty laki jää voimaan.⁷⁶ Lopulta Ellsbergin oikeudenkäynnissä etusijamenettely oli olennaisessa roolissa lopputuloksen kannalta.

Ellsbergin oikeudenkäynnin aikana hänen työryhmänsä avasi lausunnon, joka kertoi 15.4.1973 tapahtuneesta *Watergate*-skandaalista, jolloin presidentin palkkaama ryhmä murtautui Ellsbergin psykiatrin toimistoon. Murtautujat eli Gordon Liddy ja Howard

---

⁷¹ Kitrosser 2011, 96.

⁷² Ellsberg 2002, 428.

⁷³ Kitrosser 2011, 94.

⁷⁴ Ellsberg 2002, XII.

⁷⁵ Ellsberg 2002, 414.

⁷⁶ Helo 2014, 221.

Hunt pyrkivät löytämään jotakin Ellsbergin epävakaaseen mielenterveyteen viittaavaa materiaalia.⁷⁷ Ellsbergin sanoin murtautujat eivät kuitenkaan löytänyt toimistosta todisteita Ellsbergin epävakaalle mielenterveydelle, jolloin murto osoittautui turhaksi.

Myöhemmin murto vaikutti kuitenkin myönteisesti Ellsbergin oikeudenkäyntiin, sillä se toimi yhtenä syynä syytteiden vapauttamiseen. Ellsbergin ja Russon puolustusasianajajat vetosivat Ellsbergin mukaan murron olleen ”hallinnon huonoa käytöstä” ja ”tunkeutuminen psykiatrin ja asiakkaan väliseen suhteeseen”.⁷⁸ Ellsberg siis kuvailee apulaistensa reaktioita murtoon, mutta hän ei suoraan kerro syitä psykiatrilla käymiselle. Murto oli itsessään kritisoitu ja tuomittava teko.

Paljastuksen aikainen ilmapiiri eli 1970-luku oli hyvin kriittistä aikaa mielenterveysongelmista avautumiselle, mikä voi olla syy Ellsbergin neutraaliin kantaan asiasta. On myös mahdollista, että Ellsberg kävi psykiatrilla muista syistä ja hänen psyykinen terveytensä olisi ollut tasapainossa. Kaikkiaan murto oli silti eräänlainen tunkeutuminen Ellsbergin yksityisyyteen ja vakava teko. Murto osaltaan lievensi Pentagonin papereiden vakavuutta julkisessa keskustelussa.

Rahul Sagarin teoksessa *whistleblowingin* toteuttamisen kuvataan vaativan yksittäiseltä toimijalta rohkeutta, koska teko voi olla tälle itselle vaaraksi.⁷⁹ Ellsbergin mukaan hän tiedosti suunnittelemansa riskit henkilökohtaisen uran kannalta. Toisaalta hänen mukaansa hän ymmärsi myös paljastuksen lain vastaisuuden. Hänen itsensä mukaan koko tämän vapaus olisi uhattuna.⁸⁰ Täten voi olettaa, että Ellsberg ymmärsi tai ainakin kertoo ymmärtäneensä jo suunnitteluvaiheessa, että tekeillä on peruuttamaton teko. Kyseisistä riskeistä paljastuksiin liittyen voi päätellä, että paljastuksia pyritään tekemään anonyymisti, jolloin tekijää ei välttämättä saada kiinni ja henkilökohtaiset sanktiot voivat olla myös vähäisemmät.

2.2. SANKARILLINEN VALTION VIHOLLINEN – NÄKEMYKSET PUOLESTA JA VASTAAN

---

⁷⁷ Ellsberg 2002, 444.

⁷⁸ Ellsberg 2002, 454.

⁷⁹ Sagar 2016, 6.

⁸⁰ Ellsberg 2002, XII.

Yhteiskunnallisten vaikutusten lisäksi Ellsbergin henkilökuva koki muutoksen paljastuksen myötä. Ellsbergiä on paheksuttu ja hänestä on muodostunut kaksijakoinen kuva. Maxwellin teoksen mukaan hänen on ylistetty olevan oikeudenmukainen ja läpinäkyvä toimija, mutta toisaalta omahyväinen henkilö.⁸¹ Ellsberg itse korostaa päättäväisyyttään julkaisussa eli päätöksen tehdessään hän ei aikonut perääntyä. Hän kuvailee pohtineensa mahdollisia riskejä apureidensa urien kannalta, mutta koki silti kopioinnin tärkeimpänä tavoitteena.⁸² Hän siis ymmärsi myös avustajiensa mahdollisesti joutuvansa seurauksiin, muttei se vaikuttanut lopputulokseen. Ellsberg oli täten eniten vakuuttunut omista päätöksistään ja koki ne tärkeimpinä, mikä osaltaan vahvistaa näkemyksiä hänen toimimistaan omat etunsa edellä.

Ellsbergistä on siis esitetty näkemyksiä puolesta sekä vastaan. *Whistleblowerille* olennaista on ansaita luottamus yleisesti ja tällöin myös Ellsbergin uskottavuus vaati sitä, että häneen sanoihinsa voitaisiin luottaa ja hänen julkisuuskuvansa säilyisi mahdollisimman selkeänä.⁸³ Tästä voidaan päätellä, että luottamus on olennaisessa roolissa siinä, että paljastukset onnistuvat. Tällöin paljastuksen merkitys kasvaa, kun yleisö uskoo paljastetun tiedon oikeellisuuteen.

Ellsbergin henkilö- ja julkisuuskuvaan vaikutti muun muassa hänen merkittävä uransa ulko- ja turvallisuuspolitiikan parissa. Hän työskenteli eri organisaatioissa, jolloin paljastus ylitti organisaation säätämät rajat ja Ellsbergin asema *whistleblowerina* vahvistui. Organisaation työntekijä yleensä noudattaa salassapitosopimuksia, eikä organisaation asioita saa tuoda ulkopuolelle julki. Paul Fiorwellin mukaan paljastajien uskollisuus saatetaan kyseenalaistaa työskentelemäänsä organisaatiota kohtaan.⁸⁴ Ellsbergin kohdalla vastaavasti hänen ammatillinen pätevyytensä on ollut kritiikin alaisena, sillä hän toimi radikaalisti ammattilupauksiansa vastaan.

Pentagonin papereiden paljastus sai kritiikin lisäksi kannatusta. Yksi esimerkki kannatuksesta oli Ellsbergin isä Harry Ellsberg. Ellsbergin tuki hänen sanojensa mukaan paljastusta, sillä isä kuvaili asiakirjojen ”avanneen tämän silmät” sodasta itsestään.⁸⁵

---

⁸¹ Maxwell 2020, 107.

⁸² Ellsberg 2002, 304

⁸³ Maxwell 2020, 103.

⁸⁴ Fiorelli 2020, 15.

⁸⁵ Ellsberg 2002, 398.

Myös Ellsbergin asianajaja Leonard Boudin ilmaisi vuonna 1972, ettei paljastus ollut lain mukaan suoranaisesti laitton, mutta tuomion saaminen olisi silti 50 prosentin todennäköisyys.⁸⁶ Ulkopuolinen kannustus varmasti helpotti Ellsbergin asemaa ja loi toivoa syytteistä vapauttamiselle, vaikka se olikin monimutkainen prosessi. Kaikkiaan Ellsbergin lisäksi lähipiiri koki paljastuksen oikeudenmukaisena, mutta valtion lait vaikeuttivat syytteistä vapauttamista.

Ellsberg ihanoi muistelmissaan demokratian suojelemista ja sodanvastaisuutta, muttei selkeästi avaa omia esikuviaan paljastukselle. Hänen lähipiirinsä auttoi paljastuksessa ja tarjosi tukea, mutta yhtä selkeää esikuvaa hän ei tuo ilmi. Ellsberg kuitenkin viittaa sotaa vastustaviin toimijoihin ihannoivasti, kuten vaimoonsa Patriciaan. Ellsbergin vaimo Patricia oli Ellsbergin tukena Vietnamin sodan protestoinneista oikeudenkäyntiin asti, eli koko paljastuksen prosessin ajan.

Ellsbergin omakuvasta on erilaisia tulkintoja, mikä on vaikuttanut suhtautumisesta häneen. Gurmanin ja Mistryn mukaan Ellsberg on vaikuttanut *whistleblowingin* ilmiön kasvuun ja hänen on kerrottu edustavan liberaalia ja sodanvastaisena henkilönä.⁸⁷ Ellsbergin mukaan jokainen osa Pentagonin papereista tuli julkaista ja hän oli vakuuttunut, että paljastaminen oli myönteinen asia.⁸⁸ Sanojensa perusteella hän koki auttavan ihmisiä ja luovan paljastuksella aikaan positiivisia muutoksia yhteiskunnassa. Ellsberg oli selkeästi itse vakuuttunut, että paljastus olisi yhteiskuntaa edistävä ja positiivinen prosessi. Ellsberg selkeästi vakuutteli tekoja itselleen eettisen taakan vähentämiseksi. Lisa Gitelmanin artikkelin mukaan koko Pentagonin papereiden paljastus on rinnastettavissa *glasnostiin* eli Neuvostoliiton aikaisen avoimuuden ja vapauden ilmiöön.⁸⁹

Whistleblowingille on tyypillistä, että yleisön vaikutuksella on merkittävä rooli. Maxwellin teoksen mukaan tämän vuoksi joitakin paljastajia saatetaan jopa ”fanittaa” muidenkin kuin poliittisten motiivien vuoksi.⁹⁰ Ellsbergistä on siis muodostunut monimutkainen kuva, sillä vastaanotto on ollut sekä negatiivista että positiivista. Ellsbergin tekojen vastaanotto on saanut jopa sankarillisen statuksen, sillä tekojen keskiössä oli paljastaa väärennetyjä valtiosalaisuuksia hänen omalla kustannuksellaan.

---

⁸⁶ Ellsberg 2002, 432.

⁸⁷ Gurman & Mistry 2020, 19.

⁸⁸ Ellsberg 2002, 390.

⁸⁹ Gitelman 2011, 120.

⁹⁰ Maxwell 2020, 97.

Hän siis toimi vastoin sääntöjä, mutta hyvän nimissä.⁹¹ Ellsbergiä on verrattu jopa kreikkalaiseen sankariin, sillä hän on tehnyt näennäisiä uhrauksia muiden puolesta.

Nick M. Neron mukaan Kissinger sanoi myöhemmin Ellsbergin olevan epävakaa.⁹² Ellsberg ei itse vahvista Kissingerin mielipidettä hänen epävakaudestansa, mutta epävakaus todennäköisesti viittaa Ellsbergin uhmakkaaseen asenteeseen. Ellsberg kertoo kritisoineensa Vietnamin sodan uhrien määrää Kissingerin puhetilaisuudessa, mihin Kissinger suhtautui hyvin yllättyneenä.⁹³ Pentagonin papereiden ja tämän seurauksien on nähty vahingoittavan vallanpitäjiä ja siksi teko on ollut paheksuttu. Johnstone sanoin McNamaran lausunnon mukaan todellista ydinsodan uhkaa ei kuitenkaan ollut, sillä se olisi täysin järjetöntä.⁹⁴ Ydinsodan uhka muutti Pentagonin papereiden aikaista poliittista ilmapiiriä merkittävästi, joten sen voidaan nähdä olleen oleellinen motiivi Ellsbergin paljastukselle.

2.3. KAPINOINTI HALLINTOA VASTAAN DEMOKRATIAN EDISTÄMISEKSI

Ellsberg sekä perustelee että osaltaan puolustelee tekemäänsä paljastusta, sillä hänen tavoitteensa oli omien sanojensa mukaan estää ihmiskunnan tuho⁹⁵ ja selvittää Vietnamin tilanne⁹⁶. Tavoitteet olivat merkittäviä yhteiskunnallisesti ja tällöin myös vaativia yksittäiselle toimijalle. Syitä *whistleblowingin* taustalla on kuitenkin useita. Thomas Olesenin artikkelin mukaan poliittinen aktivismi on oleellinen tekijä *whistleblowerien* toiminnassa, mutta lisäksi auktoriteettien ja muiden toimijoiden tarkkailu on merkittävässä roolissa.⁹⁷ Ilmiön motiivit voivat siis olla yksilön henkilökohtaisia tai toisaalta johtua yhteiskunnallisista syistä. Hänen toimintansa oli kapinallista siten, ettei hän toiminut ammattilupaustensa tai lakien mukaan. Ellsberg ei näennäisesti pelännyt seurauksia yhtä paljon kuin konfliktin jatkoa, jolloin hän otti riskin uransa ja lain äärellä.

---

⁹¹ Maxwell 2020, 95.

⁹² Nero 2014, 173.

⁹³ Ellsberg 2002, 352–353.

⁹⁴ Johnstone 2017, 274.

⁹⁵ Ellsberg 2018, 3.

⁹⁶ Ellsberg 2002, XI.

⁹⁷ Olesen 2021, 13.

On kuitenkin mahdollista, että henkilökohtaisten syiden merkitys oli poliittisia kiistoja oleellisempi paljastamisen suunnittelussa.

Demokratian ja sananvapauden suojeleminen ovat molemmat keskeisiä elementtejä *whistleblowingin* taustalla. Paljastukset voivat tuoda ilmi asioita, joita kansa ei saisi valtamediasta muuten ilmi, mutta ne eivät aina ole tavallisten kansalaisten saatavilla. Myös Ellsbergin tapauksessa, sisäpiiristä tullut henkilö toi ilmi salassa pidettyjä asioita, mitkä muu kansa koki olennaiseksi ja tärkeäksi⁹⁸. Tällöin tieto tulee yleisön tietoisuuteen, vaikka tieto olisikin ollut aiemmin salaista. Ellsberg tiedosti sanojensa mukaan omat henkilökohtaiset riskinsä, vaikka pyrkikin toimimaan ”hyvän” asian puolesta.⁹⁹ Hyvään pyrkiminen on subjektiivinen näkemys, mutta oletettavasti Ellsbergille se tarkoitti sodan vastaisuuteen ja rauhaan pyrkimistä. Tällöin Ellsberg toimi tahtomiensa asioiden puolesta, vaikka se olikin uransa moraalin vastaista.

Ellsberg tiivistää asenteensa paljastamista kohtaan siten, että paljastus säästi ihmishenkiä ja lopetti hänen mielestään väärin perustein taistellun sodan.¹⁰⁰ Ellsberg vertailee kaikkiaan paljastusta pitkälti eettisiin teemoihin ja moraalisiin valintoihin. Ellsberg kuvailee paljastuksia vuoden 2010 artikkelissaan sanoin ”epäisänmaallista, jopa petollista”.¹⁰¹ Hän myöntää siis artikkelissa *whistleblowerien* paljastuksien osaltaan vahingoittavan lojaalisuutta omaa valtiota kohtaan. Kuitenkin *The Doomsday Machinessa Ellsberg* kuvailee, ettei nykyinen julkinen keskustelu ja tietoisuus päättäjien toimista olisi mahdollista ilman ”rohkeita ja isänmaallisia” *whistleblowereita*.¹⁰² Ellsbergin kertomuksien mukaan *whistleblowerit* voivat siis yleisesti näyttäytyä epäisänmaallisina, mutta silti hyödyttävän kansaa, jolloin teko on hänen mielestään isänmaallinen ele. Ellsberg puntaroi paljastuksia useista eri näkökulmista, mutta lopulta säilyy tekojensa takana ja painottaa paljastusten hyviä puolia.

Ellsbergin muistelmissa toistuvat hänen omien arvojensa ja mielipiteidensä merkitys. Subjektiivisuus onkin merkittävä osa Pentagonin papereiden paljastusta, sillä asiakirjat olisivat todennäköisesti pysyneet salassa ilman Ellsbergin henkilökohtaisia näkemyksiä. Ellsbergin sanoin presidentti Nixon myönsi avoimesti pitäneensä Ellsbergiä jonkin tasoisena kansallisena uhkana. Ellsberg itse mainitsee muiden kuvailleen häntä

---

⁹⁸ Sagar 2016, 5–6.

⁹⁹ Ellsberg 2002, XII.

¹⁰⁰ Ellsberg 2002, XIV.

¹⁰¹ Ellsberg 2010, 773

¹⁰² Ellsberg 2018, 346

”petturina”, mutta hän kuvailee sanan lainausmerkeissä eikä tunnu samaistuvansa väitteeseen.¹⁰³ Ellsberg tunnistaa mahdollisuutensa vaikuttaa, mutta hän ei selkeästi pidä sanojensa mukaan tekoja petturuutena

Yleisesti salailun taustalla on syytä, miksi asioita ei tuoda julki. Sodat ovat monimutkaisia tapahtumaketjuja, joita on hankala arvioida ennalta, kuten myös Vietnamin sodan kohdalla. Ellsbergin mukaan Vietnamin sodan aikana sodan uhka sekä tappioiden kasvaminen olivat mahdollisia skenaarioita, jonka vuoksi totuutta sodan tappioista ei tuotu julki.¹⁰⁴ Tällöin voitaisiin ehkäistä kansan ja median kritiikkiä mahdollista puutteellista päätöksentekoa kohtaan. Hallinto siis kaikkiaan suojeli tekemiään päätöksiä, jolloin tappioiden kertomatta jättäminen oli tietoinen päätös. Sagarin teoksessa esitellään väite, jonka mukaan valtiosalaisuudet voivat kaikkiaan auttaa päättäjiä oikeuttamaan päätöksiä ilman kansalta saatavaa tukea.¹⁰⁵ Tällöin salailu auttaa hallintoa toteuttamaan esimerkiksi tietynlaista politiikkaa ilman kiistelyä.

Pentagonin papereiden paljastus oli John Pradosin teoksen mukaan yksi presidentti Nixonin aikaisista perustuslaillisista kriiseistä.¹⁰⁶ *Whistleblowing* on vallanpitäjille ristiriitainen ilmiö, sillä se voi äärimmillään horjuttaa auktoriteetin valtaa. Yksi esimerkki vallanpitäjän kritiikistä ilmiötä kohtaan on Rahul Sagarin teoksen mukaan Donald Trump, joka kuvaili Edward Snowdenia lauseella ”should be executed”.¹⁰⁷ *Whistleblowingin* voidaan toisaalta kokea edistävän demokratiaa juuri siksi, että se kritisoi auktoriteetin säätelemää valtaa ja estää vallan keskittymistä. H. R Haldemanin 14.6.1971 antamassa haastattelussa presidentti Nixonille hän kuvaa Pentagonin papereiden vaikutusta sanoin:

- - *you can't trust the government; you can't believe what they say; and you can't rely on their judgement* - -.¹⁰⁸

Lausunto osoittaa, että Pentagonin papereiden paljastus toi hallinnon ja presidentin virheet esille aiempaa avoimemmin. Ellsbergin mukaan paljastukset voivat olla

---

¹⁰³ Ellsberg 2002, 442

¹⁰⁴ Ellsberg 2002, 82.

¹⁰⁵ Sagar 2016, 2.

¹⁰⁶ Prados 2009, 428.

¹⁰⁷ Sagar 2016, 5.

¹⁰⁸ ”Et voi luottaa hallintoon; et voi uskoa heidän sanomisiaan; etkä voi luottaa heidän arviointikykyynsä.” Suomennos Elli Jääskeläinen. Ellsberg 2002, 413.

”häpeällisiä” tapahtumia sekä valtion sisäisissä että ulkopoliittisissa suhteissa.¹⁰⁹ Valtionjohto tai muu kyseenalaistettu toimija saattavat kokea häpeää, mikäli näiden toimintaa kritisoidaan radikaalisti. Pentagonin paperit aiheuttivat reaktioita etenkin poliittisissa päättäjissä, mikä kertoo paljastuksen laajasta yhteiskunnallisesta vaikutuksesta. Kaikkiaan Pentagonin paperit todistivat presidentti Nixonin sekä aiempien presidentti valheet sodan todellisesta päätöksenteosta ja etenemisestä. *Whistleblowing* on pitkälti olemassa olevan hallinnon ja politiikan kyseenalaistamista, kuten Pentagonin papereiden paljastus oli.

Lopulta paljastus on ollut projekti, joka on Lisa Gitelmanin artikkelin mukaan auttanut Ellsbergiä ammatillisesti sekä yksityisesti¹¹⁰, sillä Ellsberg sai teosta kritiikin lisäksi myös laajaa tunnustusta. Pentagonin paperit olivat osana muutosta ja koettiin pitkälti demokratiaa edistävä tapahtumana. Ellsberg itse kuvaili tapahtumaketjun olevan ennennäkemätön ja merkittävä demokraattinen muutos, jossa kansa vaikutti presidentin valtaan merkittävästi.¹¹¹

Ellsberg painottaa muistelmissaan paljastuksen positiivisia puolia, eikä niinkään kerro esimerkiksi virheistä kovin tarkasti. Hän mainitsee muun muassa asiakirjojen kopioinnin hitauden ja lakien rikkomisen paljastuksella, muttei tunnusta teon olevan hänen mielestään väärä. Ellsberg kaikkiaan säilyi uskollisena omille näkemyksilleen. Pentagonin paperit vaikuttivat Ellsbergin uran lisäksi konkreettisesti Yhdysvaltain sen aikaiseen johtoon presidentin eron myötä. Tapahtumaketju oli pitkäaikainen; Pentagonin paperit paljastus tapahtui kesäkuussa 1971, ja lopulta asian käsittely oikeudessa päättyi vuonna 1973.

---

¹⁰⁹ Ellsberg, s.a. “*Secrecy & Whistleblowing*” elektr. dokumentti.

¹¹⁰ Gitelman 2011, 119.

¹¹¹ Ellsberg 2002, 457.

LOPPULAUSE

Olen tutkinut kandidaatintutkielmassani *whistleblowingin* ilmiötä Pentagonin papereiden paljastuksen kontekstissa. Olen keskittynyt Daniel Ellsbergin muistelmien *Secrets* ja *The Doomsday Machine* näkökulmaan ja tarkastelemaan ilmiötä vuosina 1965–1972. Tutkielmani on keskittynyt Pentagonin papereiden paljastamiseen sekä sen syihin ja seurauksiin, jolloin olen tarkastellut myös ulkopuolisten ja Ellsbergin läheisten toimijoiden suhtautumista paljastukseen.

Pääasiallinen tutkimuskysymykseni työssäni oli, kuinka *whistleblowing* kehittyi ilmiönä Pentagonin papereiden paljastuksessa Daniel Ellsbergin muistelmien mukaan. Merkittävin havainto oli Ellsbergin oma suhtautuminen tekoon, joka oli suhteellisen neutraali ja toisaalta puolustelevalta. Ellsberg tunnustaa muistelmissaan paljastaneensa arkaluontoista tietoa ja ymmärtäneensä tekojen seuraukset, muttei vaikuta esimerkiksi katuvansa tekoa.

Ellsberg tuntuu korostavan paljastuksen positiivisia puolia ja vetoaa tahtoneensa lopettaa hänen mielestään epäoikeudenmukaisen sodan Vietnamissa. *Whistleblowing* oli valitsemieni kahden muistelmateoksen mukaan hänelle sopiva keino vaikuttaa yhteiskunnallisesti tuoden tietoa sisäpiiristä kansalle, sillä hänellä oli uransa puolesta mahdollisuus tutkia salaisia asiakirjoja. Lopulta *whistleblowing* kehittyi Ellsbergin toteuttaman Pentagonin papereiden paljastuksen myötä oleellisesti ja sai aikaan sekä kannatusta että kritiikkiä.

Toinen tutkimuskysymykseni oli, millainen Ellsbergin suhde oli hänen ulkopuolisiin toimijoihinsa eli esimerkiksi kollegoihin, mediaan ja maan lainsäädäntöön. Voin todeta vastauksena kysymykseen, että suhde muihin toimijoihin, kuten hänen vaimoonsa, oli olennainen ja käänteentekevä paljastuksen kannalta. Lukujen perusteella sekä paljastuksen taustoilla että ympäröivillä henkilöillä oli merkittävä asema. Ellsberg sai apua, tukea ja kannustusta paljastukseen, mutta toisaalta kritiikkiä petturuudesta ja ammattilupausten rikkomisesta. Etenkin Ellsbergin kollegoilla ja vaimolla oli Ellsbergin muistelmissa olennainen rooli.

Ellsbergin paljastamisen taustalla vaikuttivat muun muassa hänen isänsä ura ja kannustus tekoa kohtaan, henkilökohtainen arvomaailma ja tahto pyrkiä muutokseen. Taustalla oli

useita motiiveja, joita Ellsberg avaa muistelmissaan suhteellisen avoimesti. On selkeää, että Ellsbergille oli olennaista vaikuttaa asioihin, vaikka se vaatisi henkilökohtaisia sanktioita. Paljastus vaikutti Ellsbergin henkilökuvaan, muttei lopulta vaikuttanut hänen uraansa negatiivisesti.

Pentagonin papereiden paljastus muutti aikansa politiikkaa niin, että auktoriteettien tekoja ja lausuntoja tarkasteltiin entistä kriittisemmin. Poliittinen ilmapiiri osaltaan muuttui siis avoimemmaksi, sillä yhä useammalla toimijalla kuten uutismedioilla oli sanavaltaa. Samaan aikaan kasvava media sai aikaan politiikasta aiempaa läpinäkyvämpää. *Whistleblowingin* kaltaiset paljastukset ovat lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden perusteella kaikkiaan tapa suojella demokratiaa ja vaikuttaa politiikkaan.

Kertomuksellisuus on olennainen osa Ellsbergin tarinaa, sillä tapahtumat seuraavat toisiaan tarinamaisesti. Ellsberg suhtautuu itse myönteisesti paljastuksiin, vaikka samalla ainakin tuntuu tiedostavan teon ristiriitaisuuden ja jokseenkin kamppailee eri mielipiteiden sekä kritiikin välillä. Ellsberg tuntuu tiedostaneen tekojen lainvastaisuuden ja lakien rikkomisen, mutta luotti silti omiin näkemyksiinsä eniten. Kaikkiaan hän vaikutti kokeneen paljastuksen aiheuttavan enemmän hyötyjä, kuin haittaa.

Whistleblowing on monitulkintainen käsite ja se aiheuttaa sekä puolustuksia että vastareaktioita. Kaikkiaan lähteiden ja tutkimusten pohjalta voidaan kuitenkin olettaa, että *whistleblowingin* käsite on kokenut suuren muutoksen Ellsbergin paljastuksen myötä 1970-luvulta lähtien. Ellsberg oli yksi ensimmäisistä tunnetuista *whistleblowereista*. *Whistleblowing* on ajankohtainen ilmiö, sillä se parhaimmillaan vahvistaa demokratiaa esimerkiksi medioiden avulla, joten sen merkitys on varmasti oleellinen myös tulevaisuudessa.

Nykyään *whistleblowing* esiintyy eri tavoilla sosiaalisen median ja verkostoituneen maailman vuoksi, mutta Ellsbergin paljastus oli innoite useille sitä seuranneille paljastuksille. *Whistleblowingin* jatkotutkimus on suotavaa, sillä kyseessä on alati kasvava ilmiö. Ellsbergin tapauksen kannalta jatkotutkimuksessa voitaisiin verrata hänen muistelmiansa uransa kannalta olennaisten henkilöiden kuten Robert McNamaran muistelmiin. Toisaalta *whistleblowereita* on runsaasti myös Ellsbergin tapauksen ulkopuolella, joten näiden tutkiminen ja tarkastelu eri näkökulmasta voisi tuoda ilmiötä esille entisestään.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I LÄHTEET

Ellsberg, Daniel 2002: *Secrets: A Memoir of Vietnam and the Pentagon Papers*, Penguin Books, London, England.

Ellsberg Daniel 2018: *The Doomsday Machine: Confessions of a Nuclear War Planner*, Bloomsbury publishing Inc, New York, U.S.A.

LÄHTEENÄ KÄYTETTY KIRJALLISUUS

McNamara, Robert S. & VanDeMark, Brian 1995: *In Retrospect: the Tragedy and Lessons of Vietnam*, Times Books.

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Elliott, Mai 2010: *RAND in Southeast Asia: A History of the Vietnam War Era*, RAND Corporation.

Ellsberg, Daniel 2010: "Secrecy and National Security Whistleblowing" *Social Research* 77: 773-804. Johns Hopkins University Press.

Fiorelli, Paul 2020: "Snitches get Stitches: an Historical Overview of Whistleblower Laws and Perceptions". *Journal of Leadership, Accountability and Ethics* Vol. 17(1). Xavier Univeristy

Devitt, John K. 2015: "What is Whistleblowing?". *Speaking up safely: civil society guide to whistleblowing: Middle East and North Africa region*. Transparency International.

Gitelman, Lisa 2011: "Daniel Ellsberg and the Lost Idea of the Photocopy". *History of Participatory Media: Politics and Publics, 1750-2000*. 112-124. Edited

- by Anders Ekström, Solveig Jülich, Frans Lundgren & Per Wisselgren.
Routledge.
- Gurman, Hannah & Mistry, Kaeten 2020: “The Paradox of National Security Whistleblowing: Locating and Framing a History of the Phenomenon”
Whistleblowing Nation: The History of National Security Disclosures and the Cult of State Secrecy, Columbia University Press, New York.
- Helo, Ari 2014: *Yhdysvaltain demokratian synty: unionin idea ja amerikkalainen historiakäsitys: sekä liittovaltion perustamisdokumentit: Itsenäisyysjulistus, Konfederaatioartiklat, tärkeimmät Federalistikirjoitukset ja Yhdysvaltain perustuslaki lisäyksineen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Henriksson, Markku 2021: *Tähtilipun maa: Yhdysvaltain alueen historia*, Tammi, Helsinki.
- Hess, Gary R. 2009 *Vietnam: Explaining America's Lost War*, Blackwell Publishing, Oxford.
- Johnstone, Paul H. & Johnstone, Diana 2017: *From MAD to Madness: Inside Pentagon Nuclear War Planning*, Clarity Press, Atlanta.
- Katajisto, Kati 2022, ”Poliittisen historian monitahoinen tulkintakehikko” *Avaimia menneisyyteen: opas historiantutkimuksen menetelmiin*, Gaudeamus.
- Kitrosser, Heidi 2011: “What if Daniel Ellsberg Hadn't Bothrered?” *Indiana Law Review*, University of Minnesota Law School.
- Kurvinen, Heidi & Hakosalo, Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne 2014: *Historiallinen elämä: Biografia ja historiantutkimus*, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Maxwell, Lida 2020: “Celebrity Hero: Daniel Ellsberg and the Forging of Whistleblower Masculinity” *Whistleblowing Nation: The History of National Security Disclosures and the Cult of State Secrecy*, Columbia University Press, New York.
- Nero, Nick M. 2014: *JFK: assassination rehearsal*, Algora Publishing, New York.
- Nevakivi, Jukka & Hentilä, Seppo & Haataja, Lauri 1993. *Poliittinen historia: johdatus tutkimukseen*, Finn Lectura Ab, Loimaan kirjapaino.
- Olesen, Thomas 2021: “The Birth of an Action Repertoire: On the Origins of the Concept

- of Whistleblowing” *Journal of Business Ethics* (2022) 179:13-24, Springer.
- Pikkanen, Ilona 2022: ”Kerrontateoreettiset lähestymistavat historiantutkimuksessa”
*Sanat siltana menneeseen: Kielelliset lähestymistavat
historiantutkimuksessa*, Gaudeamus.
- Prados, John 2009: *Vietnam: the history of an unwinnable war, 1945-1975*, University Press of Kansas.
- Sagar, Rahul 2016: *Secrets and Leaks: The Dilemma of State Secrecy*, Princeton University Press, New Jersey.
- Schultz, David & Harutyunyan, Khachik 2015: “Combating Corruption: The Development of Whistleblowing Laws in United States, Europe and Armenia” *International Comparative Jurisprudence* 1(2), Mykolas Romeris University.
- Stanger, Allison 2019: *Whistleblowers: honesty in America from Washington to Trump*, Yale University Press.
- Von Bothmer, Bernard 2010: *Framing the Sixties: the Use and Abuse of a Decade From Ronald Reagan to George W. Bush*, University of Massachusetts Press.
- Wyatt, Clarence R. 1995: *Paper Soldiers: The American Press and the Vietnam War*, The University of Chicago Press.

III MUUT

Ellsberg.net (Haettu 28.1.2024)

Oral Histories 2008, *Daniel Ellsberg, Part 1*, American History TV. (Haettu 14.1.2024)

RAND Corporation s.a. *About the RAND Corporation*. (Haettu 19.11.2023)